

Adatok és következtetések

Hozzászólás az irodalomtörténeti vitához

A szegedi Egyetemi Könyvtár

ez évi második kiadványa Péter László „József Attila Szegeden” című dolgozata. Az Egyetemi Könyvtár kiadványait mindig nagy örömmel fogadják Szegeden mindazok, akik valamelyik tudományág iránt érdeklődnek. Hasznos segítői voltak ezek a bibliográfiák, katalógusok helytörténeti és különösen irodalomtörténeti kutatásoknak, tájékozódásoknak. Péter László dolgozatát különös figyelemmel olvastuk (már az *Irodalomtörténet* 1955. évi 2. számában is), hiszen a XX. század nagy magyar proletárköltőjének városunkban töltött éveiről szól.

A dolgozat jellege, a benne alkalmazott módszer néhány elvi kérdést vet fel.

A szerző hangsúlyozottan azaz a céllal írta dolgozatát: „E kikerekített életrajzi vázlat nem is önjárat, mint az oevore értelmezői számára biztos jogszöveget, vagy legalább is nyomrautó útjelzőket adni, amelyek megkönnöbítik az életművet összefoglaló, a költő egész munkásságát áttekinthetővé tenné.”

Az olvasó felváltva csupán

életrajzi vázlatot kap. És ez nagyon hasznos. Tények, adatok nélkül az irodalomtörténet meg sem mozdulhat, az érdeklődő, az olvasó nem hisz. Az adatgyűjtés fáradságos, rendkívül szorgalmat, kitartást, szakmai lelkesedést kívánó, ügyvezető „aprómunka”. A ráfordított idővel, fáradozással gyakran nem áll arányban a kézzelfogható eredmény. Tisztelet az adatgyűjtőknek! Egy dolog azonban nem szabad szem elől veszítenie — és ez az egyik elvi kérdés, melyet meg kell említenünk —: az adatgyűjtés nem önmagáért, az adatok halmazáért van. Aki fontos adatokat válogat ki kevésbé fontosak közül, ítélt; felmutatja a lényegeset, elveti a lényegtelenet. Aki két-három, nyolc-tíz, vagy száz tényt egymás mellé sorakoztat: állít és tagad, bizonyít és cáfol, akarva-akaratlan. Ha Péter László csak „fogódzókat”, „útjelzőket” akar adni, akkor is ezt teszi, még ha másokra hártja is az élet és a mű összeállítását, a leglényegesebb következtetések levonását, az értékelést. Az anyaggyűjtés ilyen természetéből következik, hogy gyűjtött anyagot össze foglalnivaló közlést csak értékelő megjegyzésekkel szabad. Ennek ellenére a szerző szemlélhetően valami hívő „objektivitással” kezeli saját anyagát, mely objektivitást valószínűleg az „csak adatgyűjtő” helyzetből érez jogosultnak. Például számára az, hogy Horger Antal Erdődi Józsefet „egész hasonlókkal fenyegette, mint József Attilát. Harmadnap elefejtette, s nemskára tanársegédjévé nevezette ki...” — éppen olyan súlyú és jelentőségű tény, mint József Attila megfenyegetése. (Meg kell itt jegyeznünk, hogy Erdődi tudomásunk szerint — nem „nemskóra”, hanem bizonyos évek múlva nevezte ki Horger fizetéstelen, címzetes tanársegédjévé) Ebből az következik, hogy ha a költő nem veszi szívére a fenyegetést, megvárja, míg Horger lehiggad, miatta nyugodtan járhatott volna tovább az egyetemre, sőt — ki tudja, nem lett volna-e tanársegéd belőle. Dehát — mutatja Péter László útjelzője — József Attilában az átlagosnál nagyobb költői önérték berzenkedett és így nem lehetett tanársegéd. Tehát annak a kiderítése, hogy nemcsak József Attilát fenyegette a hirtelenharagú Horger kizárással, illy módon személytelenné misztifikálja az egész Horger-ügyet, jelképpé — ahogy Péter László a kiadvány 47. lapján maga is mondja.

Igy lesz a precizitásával,

gondosságával első pillanában ámulatba ejtő adatgyűjtő kezében egy cáfolhatatlan tény pillanatokon belül pusztá szimbólummá, a Horthy-rendszer tudatosán (ha némi cinizmussal is), kiszolgáló professzor brutálisítása az adatlágyúval folytan komolyan semmiképp sem vehető véletlenné. Így fordul

visszajára az „objektivitás”

Csak még egy kérdést a Horger-esetről: Erdődi is két tanu előtt fenyegette Horger?

Csak egy példát hoztunk fel, amelyet Lódi Ferenc cikke, nem módszertani szempontból ugyan, de már megemlítt. Ugyanígy megemlíthetnénk azokat az adatokat, tényeket, melyeket a szerző a Keek József-féle antológia fiataljainak jellemzésére sorakoztat elő. Ezek a fiatalok valóban követték irodalmi és politikai hatásokat József Attilához. Viszont túloz Péter László, akkor, amikor e csoport „Legmódosabbaitól” származtatja e hatásokat. Egyike például e „legmódosabbaknak” — éppen Honti Ferenc, akit joggal tart Péter László is legjelentékenyebb egyéniségnek közülük — bár régi szegedi kereskedőcsalád fia, ekkor a nyomor szélén áll már. Tehát nem holmi nagyburzsoa fiatalok, hanem deklarációs művelő polgárfiúk már-már forradalmi filozófiájára hat itt elsősorban.

A helytörténettel kapcsolatban merül fel egy másik probléma. Ha történetés még nem dolgozta fel valamely város irodalomtörténeti dokumentumokat gyűjtő kutató megelégedhetik-e újságcikkekből összeállított „mozaikkal”, hogy a társadalmi összefüggéseket felvázolja? Semmiképpen sem. A korabeli újságcikkek módjával és jó válogatással rendkívül érdekes, igen jellemző demonstrációs anyagot szolgáltathatnak, mint a kor szubjektív megnyilatkozásai. Azonban a kor és hely konkrét problémáinak elemzésénél nem támaszkodhatunk kizárólag rájuk. E dolgozat szerzője pedig az újságoknál kívül nem is akar mást felhasználni. Csupán a doktor Czibula hagyatékot, meg egy meglehetősen elnagyolt Szeged-monográfiát idéz. Hogy emiatt hol tévedett nagyobb vagy kisebb, hirtelen nem deríthető ki. Mindenestre a sokszor szubjektív hangú, nem egyszer felülelesen, percek alatt összecsapott cikkekre támaszkodni akkor, amikor egy országos viszonylatban is jelentékeny város osztályviszonyait, politikai problémáit tárgyaljuk, felelőtlen vállalkozás. — Ilyen esetekben nincs más mód; vagy megvárja az irodalomtörténetés, amíg egy történelemtudós elemzi az adott hely- és korviszonyokat, vagy nekivág maga az elemzésnek, s nem a könnyebbik vége után nyúl a dolognak, ha már azoknak a lényegének a becenevét is feljegyezte, akikre kamasszkorában József Attila rácsodálkozott. (Egyébként becenevek is lehetnek jelentős adatok.)

Néhál órtékel is Péter

László. Ott például, ahol a Dugonics Társaságnak a keresztény kurzus alatti működését jellemzi. „A Dugonics Társaság kényszerűen eleget tett ugyan a kurzus követelte igazoló eljárásnak, s kizárt tagjai közül kettőt, akiket munkahelyükön már állásvesztésre ítélt az állami igazolóbizottság, de megtartotta, sőt reprezentatív képviselőinek tekintette Mórát és Juhász Gyulát, bárhogy acsarkodtak is ellenük a fajvédők. Móra és Juhász Gyula éveken át együtt szerepeltek a Társaság szokásos havi felolvasóüléseiben, s az újabb rendszeresített vidéki felolvasóesteken, Makón, Hódmezővásárhelyen, Orosházán, Alsótanyán, Baján stb.” (14. l.).

Igy azután az olvasó meggyőződhet arról, hogy a Dugonics Társaság ez ideig működésére legjellemzőbb Móra és Juhász megtartása, a magyar irodalom értékeinek a kurzusát szemben való határozott védelme. Csakhogy a Városi Levéltár iratai a következőket mondják: az igazoló eljárás a Dugonics Társaság egyik rendes tagja, Nagy Zoltán törvényesbíró javasolta levélben a Társaság Igazgató-tanácsának. (Nagy Zoltán levele a D. T. iratai között az 1920. évi csomó 2/1920. I. 8. jelzésű darabja). Az Igazgató-tanács e tárgyban 1920. január 22-én délután 5 órakor a Kultúrpal-

otában tartott üléséről Móra sajtóközleményben vezetett jegyzőkönyvet: „A Titkár felolvassa Nagy Zoltán rendes tagnak indítványát a Társaság minden tagjára kiterjedő igazoló eljárás megindításáról. Az Elnökség elfogadásra ajánlja az indítványt. Balassa Armin, Nagy Zoltán, Móra Ferenc felszólalása után az Igazgatóbizottság az indítványt elfogadva kimondja, hogy minden helybeli rendes tagjának a proleárdiktatúra alatt tanúsított magatartását megvizsgálja, s e célra igazolóbizottságot küld ki.” (Kiemelem tőlem N. J. — 7/1920. I. 22.). A Bizottság tagjaiul Horner Istvánt, Cserny Mihályt és Palotás Fausztin ezredet választották. (Adatok u. o.).

Ugy látszik tehát, hogy kényszerrel nincs szó, senki nem szólította fel a Társaságot az igazolásra. Ismerve a kor levegőjét a Dugonics Társaság vezetője bizonyára annyira megrémült, hogy sietett megragadni Nagy Zoltán ajánlatát, a gyanú esetleges árnyékának mielőbbi eloszlatására. Móra feljegyzései érthető okokból nem részletezik a tanácskozás legkényesebb részét, a hozzá szólásokat. Nagy Zoltán bizonyára saját javaslata mellett szólt. Hogy barátian kifejtette-e azt, hogy „modus vivendi”-t ajánl-e csupán, porhintést a kurzusolvasók szemébe, Móra és Juhász Gyula, mint kompromittáltak fedezését-e, vagy más egyebet, nem tudhatjuk. A felülvizsgálat bizonyára érvényesültek baráti mozzanatok is. Maga a közígazgatás azonban csak jó két hónapig később szólította fel a Dugonics Társaságot az igazolásra és a Társaság ekkor már csak annyit jelent, hogy ő a felülvizsgálatot öntevékenyen rég elvégezte. (Lásd Somogyi Szilveszter polgármester levelét és Móra válaszát az 1920. III. 14. sz. levélen.). A kizárásokat jóváhagyó közgyűlésen, szinte a kizárak helyett, Zadravetz Istvánt választotta tagjai sorába a Társaság, akit ajánlói (a Társaság tagjai) „mint a magyar nemzeti irányzat lángelkű apostolát, a magyar társadalom díszét” javasolták többek között azzal, hogy „Horthy Miklós fővezéréink méltónak találta arra, hogy rábízta a magyar nemzeti hadsereg lelki istápolását”. (16/1920. II. 20.).

Április 5-én hagyományait

elérően belépti-díjas felolvasó ülést tartott a Dugonics Társaság. 1200 korona bevételét a u. n. nemzeti hadsereg céljaira adta. (Nyugta és levelezés 31/1920. IV. 6.). Makón is meg Hódmezővásárhelyen már 1920-ban is valóban tartott üléseket a Dugonics Társaság; Móra és Juhász Gyula is szerepelt, de a bevétel (Vásárhelyen 600 korona, Makón 1500 korona) a nemzeti hadsereg céljaira fizetődött be. (Nyugta és iratok a Levéltárban) Vásárhelyen a műsorban „A jövő világ politikája” című előadás is volt, mely bizonyára nem volt túlságosan irodalmi és haladó szellemű. Ez időben Szegeden járt a hírhedt Pekár Gyula vezetésével a „Fáklyatartók” címet viselő uszító sovinszta-irredenta ifjúsó csoport. Az általuk elmondott verseket, felolvasásokat Cserny Mihály javaslatára („történelmi nevezetességi, a magyar íróművészetet ragyogóan reprezentáló kultúrnap volt”) díszes kötetben kiadni készült a Társaság. (42, 43, 46/1920.)

Ha elfogadjuk azt a feltételezt, hogy a Dugonics Társaság a felülvizsgálatot valamely emberileg érthető rettegésből hajtolta végre, és enyhén kezelte az ügyet, a Levéltár adatai akkor is „kissé” túlbuzgónak mutatják, mintha bizony

Móra és Juhász Gyula 1919-es viselt dolgai nemhogy eltusolni, de jóvátenni akarta volna. De nem is erről van szó. Sokkal valószínűbb, hogy Móra és Juhász nem azért maradtak meg a Dugonics Társaságban, mert a Társaság diplomatikusan elhárította fejük felül Damokles kardját, hanem Móra és Juhász azért voltak hajlandók szerepelni a Dugonics Társaság műsorában, hogy a magyar nyilvánossághoz szólhassanak. Az is nagyon valószínű, hogy a Dugonics Társaság nem is merte volna kizárni egyiküket sem, hiszen a szegedi tömegek előtt, Juhász Gyula éppen a munkástömegek előtt, igen népszerűek voltak. Es egyáltalán maradt volna költője és írója a tisztelt Társaságnak, ha kizárja őket?

Lehetek egyes korszakokban elegendő kezdeményezései a Dugonics Társaságnak. Alapos kutatás mérlegre teheti működését. Azokban az időkben azonban, amelyekről Péter László ír, enyhén szólva is nem olyan egyértelműen pozitív a magatartása, ahogy azt a szerző állítja. Nagyon örülnénk, ha Szeged városának valóban lett volna következetesen, a legnehezebb időkben is a haladás ügyét szolgáló irodalmi társasága. A Dugonics Társaság Mikszáthot, a nagy realistát országos hírű demonstrációval ünnepelte, tartott a tanyákban is irodalmi esteket már a forradalom előtt, felvette a kapcsolatot 1918-ban a Vörösmarty Akadémiával, gyönyörű levelet írt 1919 januárjában Móra a Társaság nevében Ady övegyének. Mégis arra fordult ez a hosszú fennállásra visszatekinthető Társaság, amerre a szél fúj, s az ellenforradalom szele előtt földig hajolt, ha voltak tagjai között a kurzussal szemben fenntartásokkal élők is. A pozitívista módon adatkedvelő szerző ez esetben túl teszi magát az adatokon és merészen azonosítja Juhász Gyulát és Mórát a Dugonics Társasággal, nem véve tekintetbe, hogy ha Szeged társadalmát, kultúrelétét ez időben ellentétek dúlták fel, nem lehetett homogén massa a Dugonics Társaság tagsága sem. A tények az adatok (melyeket — tételezzünk fel! — Péter László nem ismert) legalább is ezt mutatják és ez egészen más kép, mint amit Péter László közölt.

Végülis nincs okunk kétkedni abban, hogy a nagy szorgalommal felkutatott és a dolgozatban közölt József Attilára vonatkozó levelek, életrajzi dátumok stb. pontosak. Ezért hálásak Péter Lászlónak azok, akik József Attila élete után érdeklődnek. Nem értünk viszont egyet azzal az irodalomtörténeti módszerrel, amely egyik vonatkozásban a betűragásra emlékeztetően eleve elrekeszté magát az olyan összefüggésektől, mint művészi és mű, társadalmi viszonyok és tükröződésük; más vonatkozásban mégis olyan következtetéseket enged meg magának, amelyek nemcsak az „eleve elrekesztettségnek” mondanak ellent, hanem súlyos tévedésekre, elvi-ideológiai hibákra vezetnek, nem egyszer az olvasónak a szerző adakézelése megbízhatóságába vetelt hitét ingatják meg! Péter László módszer pedig ilyen.

Az Egyetemi Könyvtár

minden bizonyon jóhiszeműen járt el, amikor az országos irodalomtörténeti folyóiratban már megjelent tanulmányt kiadványai sorába iktatta. Viszont tanácsos lett volna, ha az *Irodalomtörténet* szerkesztője gondosabban, a helyi vonatkozásokra is kiterjedő figyelemmel lektoráltatta volna Péter László tanulmányát.

Nacsády József

„Az ötödik partner”

Az Országos Béketanács „Mi van a nagyvilágban” című külpolitikai füzetsorozatának legújabb száma „Az ötödik partner” címmel jelent meg. A füzetszines beszámoló az a helsinki béke-világtalálkozóról, a finn fővárosról, a magyar küldöttség élményeiről és szerepéről. A füzets második része Lausanne-ról szól, ahol az

Anyák Világkongresszusa ülésezett. Ez a két nagy nemzetközi találkozó tovább erősítette a népek béke-mozgalmát, amely láthatatlan ötödik partnert öltött a négy hatalom kormányfőinek genji tárgyalóasztalánál. Az érdekes képekkel, térképekkel illusztrált füzets egyfajta áron kapható.

AZ ATOMENERGIA AZ EMBER SZOLGÁLATÁBAN

Atommozdony

Milyen is lenne egy utazás a jövő expresszvonatán? A „földszinten” luxuskabinok sorakoznak, az emeleten pedig kényelmes társalgók, mozi terem és más berendezések szolgálják az utasok kényelmét.

Az expresszvonatot atommozdony húzza. A mozdonyt nagyteljesítményű villanymotorok hajtják, a generátorok áramot bevezetik a szerelvény minden kocsiában felszerelt motorokba.

A mérnökök és kutatók ma már nem tekintik műveletlennek az atommozdonyt. Miért szükséges a fejlődésnek ez a foka, miért foglalkoznak oly nagy lendülettel a szovjet kutatók ezzel a kérdéssel?

A felelet nyilvánvaló: a Szovjetunióban liz-hűs év múlva a forgalom — az állandóan emelkedő termelés következtében — olyan méreteket ölt, hogy már most keresni kell a lehetőségeket a megoldásra. Az Októberi Forradalom előtt az orosz tehervagonoknak a raksúlyja 16,5 tonna volt ma pedig már száztónnás, sőt ennél is nagyobb raksúlyú vasúti kocsik gördülnek a szovjet vasútvonalakon. A jelenlegi viszonyok közt ezzel talán már el is érték a fejlődés felső határát. A kocsik további meghosszabbítása sok zavart és bajt okozhatna, különösen a kanyarokban. A fejlődés legfőbb akadályát ugyanaz a sínárok nyomtávolsága (1524 milliméter), mint amikor az első vasútvonalat építették Oroszországban. Annak idején ez a nyomtávolság teljesen kielégítő és biztonságos volt. Ma azonban már nem.

A szovjet tudósok és vasúti

mérnökök olyan tervekkel foglalkoznak, hogy 4,5 méter nyomtávolságú vasútvonalakat építsenek, amelyeken óriásmozdonyok vonathatnak a szerelvényt. Ez a terv lehetővé tenné, hogy a mainál háromszor hosszabb, szélesebb és magasabb kocsiak alkalmazzanak. Ezzel a kocsi tehertömegességét a mainál huszonhatszer nagyobbra emelhetnék. A mai hatvan tonna teherárú helyett 1600 tonna terhet rakhatnának egy vasúti kocsira. Vagyis: egy jövőbeli vasúti kocsi annyi terhet szállíthatna, mint ma huszonöt...

Tíz ilyen óriáskocsiból álló szerelvény megfelelne tíz mai teherszerelvénynek. Az átállítás, a szovjet vasutak átépítése, természetesen sok időt venne igénybe és sokáig tartana, amíg a vasúti technika eljutna odáig, de az ilyen megoldás ma már reálisnak mondható.

Ezekben a szuperszélés nyomtávú vonalakon közlekednének az atommozdonyok. A tervezett atommozdonyok kétszázkilométeres sebességgel roboognának, mind teher-, mind személyszállításmánnyal.

Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha előbb átépíteték a szovjet vasúthálózatot. Az óriásmozdonyok, óriászerelvények korában el kell tűnnyük a kanyaroknak és az emelkedéseknek. Nagyszabású építőmunkát igényel majd e kérdés megoldása, de a korszerű szovjet építkezési módszerek jóvoltából ez sem jelent leküzdhetetlen akadályt.

A jövő — az atommozdony! (A „Szovjet Kultúra” című lapból).

A gyógyító atomok

Az atomfizika példátlan sikereit, valamint az atomenergia felhasználásának technikájában elért eredmények új távlatokat nyitottak meg az orvostudomány előtt.

A radioaktív elemeket sikerrel alkalmazzák a betegségek felismerése, a diagnosztika céljaira. Igen fontos például nyomon követni, hogy a szervezetben hogyan szintetizálódik a hemoglobin, a vér eritrocitáinak vörös vastartalmú pigmentje. Ennek ismeretében meg lehet állapítani a vérérgesség okát. A szervezetben elenyészően csekély mennyiségben nyomjelző vasatomokat visznek be. Megfigyelik a radioaktív vas megjelenését a vörösvértestekben és megállapítják, hogyan és milyen sebességgel képződik a hemoglobin.

Nem kisebb jelentőségű a jelző atomok megfigyelése az átömlészetten vérben. Ezek révén mintegy „jelzett” lesz maga az átömlészetett vér is és a tudósok megállapíthatják, hogyan változik az átömlészetett vér eritrocitáinak „élettartama” a vér koncentrációjának és előzetes tárolásának szerint.

A radioaktív jód lehetővé teszi, hogy közvetlenül vizsgálják az ember pajzsmirigyének jód-cseréjét. Érdekesebb az új módszerekkel a megfigyeléseket, hogy úgynevezett távolságra és minden vegyelemzés nélkül lehet végezni. A kisugárzást regisztráló műszert a beteg nyakára illesztik és a jelző atomok kisugárzása csatlakoztatlanul jelt ad a pajzsmirigyen végbemenő rejtett anyagcsere folyamatokról.

Bevezették a vérkeringés radioaktív nátrium segítségével végzett tanulmányozásának módszerét is. A vérbe

vezetett „jelzett” fiziológias oldat jelt ad terjedéséről a szervezetben, mintegy láthatóvá teszi a vér mozgásának sebességét a szív és a vérérgrendszer különböző részeiben.

A radioaktív izotópokat nemcsak a diagnosztika céljaira használják fel, hanem különböző megbetegedések gyógyítására is. Ha kellő mennyiségű mesterségesen radioaktívizált anyagot veszünk, az nemcsak jelenlétéről ad jelt a szervezetben, hanem hatást is gyakorol az élő szervezetre. Minthogy minden vegyi elemet radioaktíván lehet tenni, az orvostudomány új lehetőségeket nyer a különböző szervekre gyakorolt specifikus hatás terén.

A jó kisugárzó izotópját pajzsmirigy-daganatok gyógyításánál használják fel, s minthogy a jód ott összpontosul, csekélyebb hatással van az egész szervezetre. A radioaktív foszfor a csontokban rakódik le és ezért felhasználható a fehérvérűség — a csontvelő fehér vértestecskéinek feltartatásának szaporodása — ellen vívott harcban.

Orvostudományunkban nagy és jótékony erő kapott helyet: az atomerő. Szemünk láttára történnek az első lépések a tudomány eme új, kevésbé tanulmányozott területén. Nehéz kutatómunka, adatgyűjtő munka vár ránk. De sok száz ember már érzi a radioaktív elemek gyógyító hatását. A szovjet tudósok és orvosok eredményei megmutatják, hogy milyen korlátlan lehetőségeket nyit meg az atomenergia az emberi életért, az ember egészségéért és hosszú életéért harcoló tudomány, az orvostudomány előtt.

Magyar kombájnok a Sárga-folyó partján

A budapesti »EMAG«-ban 1950-ben készült el az első magyar kombáj. Azóta nagy utat tett meg a magyar kombájnap. Gyártmányai a többi között eljutottak a Kínai Népköztársaságba is. Ez év nyarán összesen már 22 »AC-400«-típusú kombáj aratott a Sárga-folyó árterületén, Északkelet-, Északnyugat-, Észak-, Közép-, Dél- és Délnyugat-Kínában, valamint Belső-Mongóliában.

A kombájnok kezelésére magyar szakemberek tanították meg a kínai dolgozókat. A magyar kombájnok kiállta a próbát. Az aratás során egyetlen komolyabb hiba, vagy hosszabb állás nem fordult elő. A pekingi környéki Vörös Csillag TSZ-ben például öt »EMAG« kombájra 10 napra 274 hektár gabona learatását tervezték be.